

The University of Tehran Press

A Hermeneutic Analysis of Mencius'Philosophizing about Politics

Ali Aqajani

Assistant Professor, Department of Political Science, Research Institute of Social Sciences, "Houze" and "University"
Research Institute, Qom, Iran. Email: aqajani@rihu.ac.ir

Article Info

Article Type:
Research Article
(1-27)

Article History:

Received:
11 April 2023

In Revised Form:
25 July 2023

Accepted:
27 August 2023

Published online:
10 November 2024

Abstract

Mencius is one of the most important master philosophers in the Chinese paradigm and the Confucian tradition, and the article analyzes his philosophizing about politics based on Skinner's hermeneutic method. He is both an interpreter of Confucius and an independent theorist and philosopher in the fields of society. Based on this, in response to the question of what is the political philosophizing of Mencius, the hypothesis of the article considers four hermeneutic processes and considering the influence of mental contexts on the one hand and objective contexts on the other hand, the conventional norms of Mencius' time, including those in favor and against takes into account The favorable norms are in the Confucian school, and the traditional opposing norms are crystallized in Taoist, Mohist and legalist political philosophy. Then, the article imagines and analyzes Mencius' occupations in those norms and observes and expresses Mencius's political philosophizing through it. Based on this process, his affirmative and negative possessions in the conventional norms can be seen in the promise of the legitimacy of the two bases of heaven and earth, the right of revolution, the fusion of ethics and politics, the utopia based on the rule of Hakim-Shahriar, and an educated, virtuous and prosperous nation. Worldly and spiritual progress, meritocracy, political and social justice and peace are received.

Keywords:

Mencius' political philosophizing, Quentin Skinner's intentional hermeneutics, Mencius' mental contexts, Mencius' objective contexts, Mencius' possessions, positive and negative norms

Cite this article: Aqajani, A. (2024). A Hermeneutic Analysis of Mencius'Philosophizing about Politics. *FALSAFEH*, Vol. 22, Spring-Summer-2024, Serial No. 42 (1-27).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jop.2023.357692.1006776>

Publisher: The University of Tehran Press.

1. Introduction

In general, Chinese thought is closer to the field of political philosophy or practical wisdom. Political philosophy can be considered a free rational reflection on the foundations and political issues and planning of society, or according to Strauss, it is an effort to establish knowledge about the nature of things and political affairs instead of suspicion about the nature of things and political affairs (Strauss, 1371). Mencius is also one of the most important political philosophers, a master in the Chinese paradigm and the Confucian tradition, who, influenced by the mental and objective contexts, captured and recreated the conventional norms and advanced the ideas of his political philosophy, and gradually became the highest in the history of Chinese thought. He has won positions and positions. In such a way that even in the later centuries, his works entered the official government education and educational and service system in China, and getting to know and learn his opinions was the path to professional and political advancement and was considered as the equivalent of the Bible in the West. This is what caused Mencius' intellectual and political authority in the Chinese empire and his inspiration in the intellectual and social field of the Chinese people. In such a way that different schools of thought, such as conservatives and reformists, sought to cite him to validate their approaches and interpret his views. Many ordinary people also sought to change their individual lives in the light of his teachings.

Based on this, in response to the question of what Mencius' political philosophizing is, the hypothesis of the article considers four hermeneutic processes derived from Thomas Skinner's method and considering the influence of mental contexts on the one hand and objective contexts on the other hand, the conventional norms of Mencius' time. It pays attention to both favorable and unfavorable norms and reveals the manner of his possessions in the concepts of common norms and anomalies.

2. Problem design

Mental contexts can include the teachings of professors and teachers, the dominant discourse, marginal discourses for and against, and assumptions and foundations. From this point of view, Mencius' relationship with these reveals his mental background. On this basis, the school of Confucius is considered the dominant discourse of the time of Mencius because he is the commentator and interpreter and non-present student of Confucius. After Confucius, two people excelled in explaining his teachings. Mencius and Hsun Tzu. In the history of the Confucian school, Mencius is considered the idealist wing and Hsun Tzu is considered the realist wing of this school. Most experts have considered Mencius to be closer to Confucius and more compatible with his views. Of course, some have also considered him to be a distorter of Confucius' opinions in some cases, and Hsun Tzu is a closer interpretation to him (Keril, 2009: 222). Therefore, Confucius and the thought and principles of his school are the background and source of Mencius' thought. The five classic books and the book of Confucius are the most important sources of Mencius' thought, which appeared in his book named after him (Mencius, 1970). This book is a summary of Confucian and Chinese thoughts and ideas and is considered their result. In the book of Mencius, the principles and details of the Confucian school are given. The richness of the school of Mencius and the development of his political philosophy have been effective. The age and era of Mencius, as the objective contexts, was a period full of commotion and war and struggle between powers and states. The era of Mencius is important in several ways and has its own characteristics. The struggle for survival and maintaining power had caused serious and destructive conflicts among the states. The big states fought to maintain and expand the royal power, and the small states wanted to defend themselves for their survival. This era was the era of the emergence of smart opportunists who sought to gain benefits and expand their power. At this time, Mencius, as a prominent commentator and exponent of the Confucian school, stubbornly defended this religion. Mencius devoted himself to diligent polemics in consolidating and confirming the school of Confucius.

3. Research method

Among various hermeneutic methods, Skinner's method is our moderate method between text-centered

and context-centered. Thus, one of the most appropriate methods is Quentin Skinner's intentional hermeneutic method; Skinner has fundamental criticisms towards both extreme approaches in textualism and contextualism. According to Skinner, we should not only pay attention to the text itself or the social and political contexts of the development of the texts, but we should also examine and recognize the political thought of the thinkers (including the intellectual contexts) in the mutual relationship between the text and general linguistic contexts. Cultural and social political situations are our efforts (Skinner, 2012: 86; Tully, 2013). Based on this, the research uses Skinner's hermeneutic method, which is a moderate approach to the text-centered and context-centered method, with interventions to analyze the problem. This method includes four general stages: 1. The influence of mental contexts, 2. The influence of objective contexts, 3. Conventional norms, and 4. How the thinker takes possession of the norms.

4. A brief summary of the research results

The main question is how to explain the political philosophy of Mencius based on Skinner's intentional hermeneutics, which is suitable for philosophical trends. In this direction, the subjective and objective contexts, the conventional norms of Mencius' time and the manner of his positive and negative possessions in those norms are the four stages that the article has followed in order to analyze the political philosophy of Mencius. Mencius is the interpreter and explainer of the idealism of Confucianism, which of course is closer to Confucian thought. The principles of the Confucian school are the mental and theoretical background and source of the political philosophy of Mencius, which appeared in his book called "Mencius". The era of Mencius was a period full of uproar and war and struggle between powers and states, on the one hand, as objective fields, and on the other hand, the era of battles. Thoughts were in the form of political philosophy and ideology as mental contexts. In this era, Mencius as a prominent commentator and exponent of the Confucian school, affected by political turmoil and concrete social and historical contexts, and in response to the question of how to create a structured and consistent political order, expand and take possession in a stubborn defense of the customary norms of this religion. He paid attention to and pursued many innovations in political philosophy and political education, such as the benevolent government, the inherent goodness of human nature, and the right to revolution against the oppressive and inefficient government. On the other hand, by observing other views, especially critical philosophies, and some of his own views, which were a synthesis of the Confucian school and other schools, such as the right to revolution against the government and oppressive ruler, to capture the conventional norms of competing and alternative political philosophies. He worked hard. His positive and negative views on the conventional norms can be seen in the promise of the legitimacy of heaven-earth, the right of revolution, the fusion of ethics and politics, the utopia based on the rule of Hakim-Shahriar and a virtuous educated nation that has happiness and worldly and spiritual progress. is received. Although his political philosophy is in the paradigm of conservatism and traditional thinking, but despite the harsh criticism of other ideas, he takes a step towards them and finds a reformative and sometimes even a revolutionary approach.

تحلیلی هرمنوتیکی از فلسفه‌ورزی منسیوس (Mencius) دربارهٔ سیاست

علی آقاجانی ✉

استادیار گروه علوم سیاسی، پژوهشکده علوم اجتماعی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران. رایانامه: aqajani@rihu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی (۱-۲۷)	منسیوس (Mencius) از مهم‌ترین فیلسوفان چیره‌دست در پارادایم چینی و سنت کنفوسیوسی است که مقاله در پی تحلیل فلسفه‌ورزی او دربارهٔ سیاست بر پایهٔ روش هرمنوتیک اسکینر است. او هم شارح کنفوسیوس و هم نظریه‌پرداز و فیلسوفی مستقل در ساحات جامعه است. بر این اساس در پاسخ به پرسش از چیستی فلسفه‌ورزی سیاسی منسیوس، فرضیهٔ مقاله چهار فرایند هرمنوتیکی را در نظر می‌گیرد و با لحاظ تأثیر زمینه‌های ذهنی از سویی و زمینه‌های عینی از سوی دیگر، هنجارهای مرسوم زمانهٔ منسیوس اعم از هنجارهای موافق و مخالف را مورد توجه قرار می‌دهد. هنجارهای موافق در مکتب کنفوسیوس است و هنجارهای مرسوم مخالف در فلسفهٔ سیاسی تائوئیستی، موهیستی و قانون‌گرا متبلور است. سپس مقاله تصرفات منسیوس را در آن هنجارها تصور و تحلیل نموده و از رهگذر آن چیستی فلسفه‌ورزی سیاسی منسیوس را رصد و بیان می‌نماید. بر اساس این فرایند، تصرفات اثباتی و انکاری او در هنجارهای مرسوم را می‌توان در قول به مشروعیت دوبایه آسمان - زمین، حق انقلاب، همجوشی اخلاق و سیاست، مدینهٔ فاضله مبتنی بر حکومت حکیم - شهریار و ملت آموزش‌دیده فضیلت‌مند واجد سعادت و پیشرفت دنیوی و معنوی، شایسته‌سالاری، عدالت سیاسی و اجتماعی و صلح دریافت.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۲	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۵/۰۳	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۵	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰	
واژه‌های کلیدی:	فلسفه‌ورزی سیاسی منسیوس، هرمنوتیک قصدگرای کوئنتین اسکینر، زمینه‌های ذهنی منسیوس، زمینه‌های عینی منسیوس، تصرفات منسیوس، هنجارهای موافق و مخالف.

استناد: آقاجانی، علی (۱۴۰۳)، تحلیلی هرمنوتیکی از فلسفه‌ورزی منسیوس (Mencius) دربارهٔ سیاست. *فلسفه*، سال ۲۲، شماره ۱، بهار و تابستان، پیاپی ۴۲ (۱-۲۷).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jop.2023.357692.1006776>

۱. مقدمه

چین سرزمینی که سابقه امپراتوری‌اش به هزاره چهارم پیش از میلاد می‌رسد یکی از کهن‌ترین تمدن‌های بشری را در روی زمین پدید آورده است و موطن فلسفه‌ورزی‌های گوناگون و فیلسوفان مختلف از جمله منسیوس (Mencius، ۳۷۲-۲۸۹ پ.م) به‌عنوان یکی از نیرومندترین فیلسوفان سیاسی چین باستان بلکه جهان باستان بوده است. تفکر در چین کهن در نهایت حوزه عملش به انسان و پیوند انسان با جامعه و نحوه حیات هرروزه اجتماعی بستگی می‌یابد از این‌رو مبدأ، تکامل و تطورش پایه سیاسی دارد و متفکران چینی همگی دارای دیدگاه‌های با بار سیاسی و اجتماعی بوده‌اند. از قرن پنجم تا قرن سوم پیش از میلاد که ملوک‌الطوایفی بر سرزمین چین حاکم بود، مکتب‌های اندیشگی بسیاری پدید آمدند که چینی‌ها آن‌ها را مکتب‌های صدگانه می‌نامند. این عدد بیانگر فزونی این مکتب‌ها در آن دوران است (Goodrich, 1957:125).

به‌طورکلی اندیشه چینی به حوزه فلسفه سیاسی یا حکمت عملی نزدیک‌تر است. فلسفه سیاسی را می‌توان تأمل عقلانی آزاد در بنیادها و مسائل سیاسی و تدبیر جامعه انگاشت یا به تعبیر اشتراوس کوششی برای نشان دادن معرفت نسبت به طبیعت چیزها و امور سیاسی به‌جای ظن درباره طبیعت چیزها و امور سیاسی است (اشتراوس، ۱۳۷۱). منسیوس نیز یکی از مهم‌ترین فیلسوفان سیاسی چیره‌دست در پارادایم چینی و سنت کنفوسیوسی است که متأثر از زمینه‌های ذهنی و عینی به تصرف و بازآفرینی در هنجارهای مرسوم و پیشبرد انگاره‌های فلسفه سیاسی خود دست‌یازیده است و در تاریخ تفکر چین به‌تدریج بالاترین موقعیت‌ها و جایگاه‌ها را کسب کرده است. به‌گونه‌ای که حتی در قرون پسین آثار او به آموزش رسمی دولتی و نظام آموزشی و خدماتی در چین راه یافت و آشنایی و فراگیری آرای او مسیر ارتقای شغلی و سیاسی بود و به‌نوعی همسنگ کتاب مقدس در مغرب زمین تلقی می‌شد. همین بود که موجب مرجعیت فکری و سیاسی منسیوس در امپراطوری چین و الهام‌بخشی او در ساحت اندیشگی و اجتماعی چینیان گشت. آن‌گونه که نحله‌های متفاوت فکری مانند محافظه‌کاران و اصلاح‌گرایان برای اعتباربخشی به رویکردهای خود به او استناد می‌جستند و به تفسیر نظرهایش می‌پرداختند. مردمان عادی بسیاری نیز تغییر زندگی فردی خود را در پرتو آموزه‌های او جست‌وجو می‌کردند.

بر این اساس در پاسخ به پرسش از چیستی فلسفه‌ورزی سیاسی منسیوس، فرضیه مقاله چهار فرایند هرمنوتیکی مأخوذ از روش توماس اسکینر را در نظر می‌گیرد و با لحاظ تأثیر زمینه‌های ذهنی از سویی و زمینه‌های عینی از سوی دیگر، هنجارهای مرسوم زمانه منسیوس اعم از هنجارهای موافق و مخالف را مورد توجه قرار داده و نحوه تصرفات او را در مفاهیم هنجار و ناهنجار رایج آشکار می‌سازد.

۲. روش پژوهش

در میان روش‌های گوناگون هرمنوتیکی، روش اسکینر روشی اعتدالی مابین متن محوری و زمینه محوری است. بدین ترتیب یکی از مناسب‌ترین روش‌ها، روش هرمنوتیک قصدگرای کوئنتین اسکینر است؛ چراکه بر طبق این روش، درک صائب از مقوله‌هایی همچون محیط زندگی، فضای سیاسی، زبان، زمینه فکری و از سوی دیگر، آثار و تألیفات فرد موردنظر در تبیین اندیشه وی، هم‌زمان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

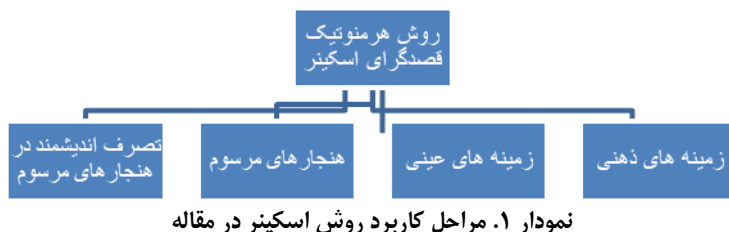
اسکینر نسبت به هر دو رهیافت افراطی در متن‌گرایی و زمینه‌گرایی دارای نقدهای اساسی است. از نظر اسکینر نمی‌باید تنها به خود متن و یا زمینه‌های اجتماعی سیاسی بسط متون اهمیت دهیم بلکه باید در ارتباط متقابل بین متن و زمینه‌های زبان‌شناختی عام به بررسی و شناخت اندیشه سیاسی متفکران (از جمله زمینه‌های فکری - فرهنگی و وضعیت‌های سیاسی اجتماعی همت گماریم (اسکینر، ۱۳۷۲: ۸۶؛ تولی، ۱۳۸۳).

بنابراین بر اساس الگوی روشی اسکینر، متون متفکران هر دوره تاریخی هنگامی کنش گفتاری مقصود رسان و صداگذاری تلقی می‌شود که ما آن متون را به‌عنوان عمل ارتباطی قصد شده آنان در فضای زبان‌شناختی گسترده که شامل بستر فکری فرهنگی و سنت فکری حاکم است قرار دهیم. آنگاه آنها را با بررسی و نظرداشت زمینه‌های اجتماعی و سیاسی که این متون ناظر بر آن شرایطاند پژوهیم. برای این کار نیز نیازمند آنیم که زمینه‌های سیاسی اجتماعی فضای و فکری - فرهنگی حاکم بر آن دوره بازآفرینی شود.

به نظر اسکینر هر متنی تجسم کنش گفتاری و عمل ارتباطی قصد شده در فضای فکری فرهنگی و زمینه‌های اجتماعی خاصی است که مجموعه‌ای از مفاهیم و واژگان و معانی خاص را در دسترس مؤلف قرار می‌دهد. بر این اساس است که می‌توانیم هم قصد و نیت مؤلف را از تدوین آن متن به‌عنوان عمل و کنش ارتباطی قصد شده و هم معنای متن و روابط بین عبارات مختلف در آن وضعیت را ادراک کنیم (Skinner, 1969: 48-49).

بر این اساس پژوهش از روش هرمنوتیک اسکینر که روشی معتدل نسبت به متن محوری و زمینه محوری است با دخل و تصرفاتی برای تحلیل مسئله بهره می‌برد. این روش چهار مرحله کلی ۱. تأثیر زمینه‌های ذهنی؛ ۲. تأثیر زمینه‌های عینی؛ ۳. هنجارهای مرسوم و ۴. نحوه تصرف اندیشمند در هنجارها را در بر می‌گیرد. بدین‌صورت در این روش، زمینه اجتماعی متن فقط در روشن شدن انگیزه مؤلف مؤثر است نه کشف نیت او و تأکید اصلی بر کشف نیت مؤلف خواهد بود. این‌گونه است که متن ابژه‌ای خودمختار نیست بلکه ابژه‌ای مرتبط با سوژه یا مرتبط با خالق

اثر است. به همین منظور، در این مقاله علاوه بر استقرای گزاره‌ها و تحلیل متن‌های منسیوسی، دوران شکل‌گیری و عرضه فلسفه سیاسی منسیوس نیز بررسی شده است.

۳. زمینه‌های ذهنی فلسفه سیاسی منسیوس

زمینه‌های ذهنی را می‌توان شامل تعلیمات اساتید و آموزگاران، گفتمان غالب، گفتمان‌های حاشیه‌ای موافق و مخالف، و مفروضات و مبانی به شمار آورد. از این منظر نسبت منسیوس با این‌ها زمینه‌های ذهنی او را بر می‌سازد. بر این پایه مکتب کنفوسیوس گفتمان غالب زمان منسیوس محسوب می‌شود زیرا او مفسر و شارح و شاگرد غیرحضورى کنفوسیوس است. پس از کنفوسیوس دو تن در شرح آموزه‌های وی سرآمدند؛ منسیوس و هسون تزو. در تاریخ مکتب کنفوسیوس، منسیوس را بال آرمان‌گرایی و هسون تزو را بال واقع‌گرایی این مکتب شمرده‌اند.

از دیگر سو تأثیرگذاری بخش دیگری از زمینه‌های ذهنی متعلق اندیشه‌های مخالف و منتقد است. گفتمان‌های تائوئیستی و موهیستی به‌عنوان اندیشه‌های منتقد کنفوسیوس و فعال زمانه منسیوس که او را به کنش علمی و اندیشیدن و پاسخ‌گویی وا می‌دارد دیگر زمینه ذهنی فلسفه سیاسی است. منسیوس در طول فلسفه‌ورزی سیاسی خود بسیار اهل گفتگو و مناظره بود. مهم‌ترین اندیشه‌های مخالف در عصر او تائوئیست‌ها و موهیست‌ها (موتی و پیروان او) بودند. منسیوس بخش مهمی از حیات فلسفی خود را در نقد آنها و پاسخ به نقدهای ایشان گذراند و همین بر تکامل و تقویت اندیشه‌ورزی او سخت مؤثر بود.

بیشتر صاحب‌نظران منسیوس را نزدیک‌تر به کنفوسیوس و هماهنگ‌تر با آرای وی دانسته‌اند. البته برخی نیز وی را در برخی موارد تحریف‌گر آرای کنفوسیوس و هسون تزو را شارحی نزدیک‌تر به وی قلمداد کرده‌اند (کريل، ۱۳۸۰: ۲۲۲). بنابراین کنفوسیوس و اندیشه و اصول مکتب او زمینه و سرچشمه اندیشه منسیوس به شمار می‌آید. پنج کتاب کلاسیک و کتاب کنفوسیوس مهم‌ترین سرچشمه‌های تفکر منسیوس است که در کتاب وی که به نام خود او کتاب منسیوس (Mencius, 1970) نامیده شده نمود یافته است. این کتاب خلاصه‌ای از تفکرات و اندیشه‌های کنفوسیوسی و چینی است و برآیند آنها محسوب می‌شود. در کتاب منسیوس شرح منطقی و

نسبتاً منسجمی از اصول و جزئیات مکتب کنفوسیوس و اعتقادات و نوآوری‌های او به دست داده می‌شود. اگر کنفوسیوس را معلم اول در مکتب کنفوسیوس قلمداد کنیم می‌توان منسیوس را معلم ثانی این مکتب شمرد. متون و کتاب‌هایی در غنای مکتب منسیوس و تکوین فلسفه سیاسی وی مؤثر بوده‌اند که عبارت‌اند از:

۱. متون و کتاب‌های کلاسیک: درباره تأثیر کنفوسیوس در شکل‌گیری این متون کهن

چند دیدگاه وجود دارد. یک نظر بر آن است که کنفوسیوس مؤلف همگی این متون بوده است. نظر دیگر بر آن است که کنفوسیوس مؤلف وقایع ایام بهار و پاییز، مفسر کتاب تغییرات، اصلاح‌کننده کتاب مراسم آداب، و ویراستار کتاب چکامه‌ها بوده است. گرچه برخی معتقدند وی نه مؤلف و نه مفسر و نه ویراستار این کتاب‌ها بود (یو-لان، ۱۳۸۰: ۵۲). این کتاب‌ها را پنج کلاسیک گفته‌اند.

شوجینگ (Shu Ching) یا کتاب تاریخ که گردآورده کنفوسیوس است مجموعه‌ای از سخنان مختلف در بارگاه پادشاهان و امپراتوران است که شرحی از بنیادهای توفیق در کشورداری و دولتمندی را عرضه می‌کند و وقایع پیش از دوران سلسله چو را نامعتبر می‌انگارد.

درواقع محتوی یکصد سند از دودمان‌های باستانی است که از قرن ۲۴ ق.م تا قرن ۸ ق.م را در بر می‌گیرد. کنفوسیوس این سندها را که سرشار از اندیشه‌های دینی و سخنان آموزنده بودند تدوین کرد تا شاگردان درباره علل از میان رفتن دودمان‌ها آگاه شوند. در این کتاب، سلطنت را برحسب شالوده اخلاقی برای حکومت انسانی که هدف حکومت برقراری نظم بلکه آموزش در کنار تأمین معیشت و رفاه است عرضه می‌کند (مینک، ۱۳۷۹: ۳۷). اکثراً ویراستاری این کتاب را به کنفوسیوس نسبت داده‌اند اما برخی چون کریل نمی‌پذیرند (کریل، ۱۳۸۰: ۱۲۴).

شی [شیه] چینگ (Shih Ching) یا کتاب شعر مجموعه‌ای از شعرهای رایج در میان مردم است که از قرن دوازدهم تا هشتم قبل از میلاد یعنی در پانصد سال نگاشته شده‌اند. گفته شده است برخی قطعات آن درباره رقص در معابد، اشعار در مراسم قربانی، روابط میان زن و شوهر و... توسط کنفوسیوس تنظیم و تدوین شده است. این مجموعه جزء دروس اصلی و ریشه‌ای کنفوسیوسی به شمار می‌رود. رسم بر آن بود که صحبت‌های معمولی نیز به صورت شعر باشد. موضوع اصلی آن‌ها تفاهم متقابل است. البته فانگ یو لان و کریل در انتساب آن به کنفوسیوس تردید کرده‌اند (یو-لان، ۱۳۸۰: ۵۳؛ کریل، ۱۳۸۰: ۱۲۴).

لی چی (Li Chi) یا کتاب آیین‌ها مجموعه‌ای از کتاب‌هایی مانند کتاب آداب تشریفات یا ای لی (I-Li) است. این کتاب دربردارنده چهل و نه بخش در زمینه‌های تشریفات و مقررات دولتی و رساله‌هایی در زمینه‌های آموزش تشریفات و مراسم خاص مذهبی، موسیقی و فلسفه

است. شرحی آرمانی از ادارات دولتی در اوایل دوران «چو» است. بینش اجتماعی که در لی جی گنجانده شده جامعه را نه به عنوان نظامی دشمنانه بر مبنای روابط قراردادی بلکه به عنوان جامعه‌ای از اعتماد با تأکید بر ارتباط نشان می‌دهد. اجتماع که از چهار حرفه مفید دانشمند، زارع، صنعت‌گر و بازرگان سازمان‌یافته به معنای حقیقی کلمه یک تعاونی است. هر نفر به عنوان عضو شرکت‌کننده در این تعاون می‌باید وجود دیگران را به رسمیت بشناسد و به مصالح جمع خدمت کند. کنفوسیوس زمانی به تدوین لی ها همت کرد که اخلاق در چین دچار انحطاط شده بود. او از این رو به دنبال آن‌ها رفت که آیین‌های زمان چو را ارزشمندتر و به آرمان‌ها و دیدگاه‌های خود نزدیک‌تر دید. البته همچون دیگر کتاب‌ها درباره انتساب این کتاب به وی نیز تردید وجود دارد (کریل، ۱۳۸۰: ۱۲۶).

یی جینگ (Yi Ching) یا کتاب تغییرات: این مجموعه یکی از باستانی‌ترین موضوعات فرهنگ چین را مطرح می‌کند که اساس اسطوره‌ای دارد. این کتاب در دو بخش اصلی و ضمایم تنظیم شده است. بخش اصلی آن مربوط به دوره پیش از کنفوسیوس است و نسبت به ضمایم آن تفاوت نظر وجود دارد. برخی معتقدند که از کنفوسیوس است و برخی دیگر این استناد را رد می‌کنند (کریل، ۱۳۸۰: ۱۲۷؛ یو-لان، ۱۳۸۰: ۵۳) و آن را از کنفوسیوس گرایان بعدی می‌دانند. کنفوسیوس این کتاب را تا آن اندازه خواند که گفته شده سه بار شیرازه‌اش از هم گسست (جای، ۱۳۸۷: ۷۲). این کتاب بر بنیاد هشت سه خطی نهاده شده است. بنابراین کتاب، جهان از بین و یانگ ساخته شده است. خط پیوسته نماینده یانگ است که نر و خط بریده نماینده بین است که ماده است. این‌ها نیروی دوگانه طبیعت‌اند. هسی تزو (His-Tzu) از شارحان این کتاب و صاحب طولانی‌ترین شرح بر آن است (چنگ، ۱۳۸۳: ۹۳).

چون چیو (Chun Chiu) یا سالنامه بهار و پاییز مجموعه یک اثر تاریخی از حوادث امپرنشین لو به صورت روزانه و ماهانه و فصلی است. در نتیجه‌گیری‌ها از ستایش یا سرزنش دریغ نمی‌شود. همین داوری‌ها فلسفه تاریخ را می‌سازد. مایه بنیادی سالنامه حمایت از صلح و یگانگی جهانی است و در این جهت برپاداشتن هنجارهای حکومت نیک، بازگرداندن فرمانروایان غاصب به جای خود و محکوم کردن وزیران بدرفتار در آن تأکید شده است. بینش تاریخی که در این کتاب عرضه شده برای تعیین هویت جامعه بر حافظه جمعی تأکید می‌کند. تأکید بر اهمیت تاریخ به طریقی انگشت نهادن بر این حکمت باستانی چین است که: جان تازه به کهنه دمیدن بهترین راه برای رسیدن به نو است. این کتاب صاحب سه تفسیر است. تفسیر تسو چوان (Tso - Chuan) تفسیر کونگ یانگ (Kung - Yang) و تفسیر کو لیانگ (Ku - Liang). برخی به‌طور قطع

این کتاب را برای کنفوسیوس دانسته‌اند (جای، ۱۳۸۷: ۱۵-۱۳). برخی دیگر این استناد را نمی‌پذیرند (کریل، ۱۳۸۰: ۱۲۵).

۲. یائو (Yao) یا مجموعه موسیقی: اکنون اثری از این کتاب بر جای نمانده است. اصولاً در زمان کنفوسیوس موسیقی با شعر پیوند نزدیک‌تری داشته است. علاقه جدی وی به موسیقی از سی و چهار سالگی آغاز شد. در این دوره فرصت یافت موسیقی را بشناسد و این هنر را بیاموزد. از نظر کنفوسیوس موسیقی یکی دیگر از وسایل مهم تربیت است. وی موسیقی را مشخصه روح هر جامعه می‌دانست. زیرا در موسیقی مایه‌هایی در روح فرد ایجاد می‌کند که محور نظم و انتظام زندگی است.

۳. مکالمات یا منتخبات (گلچین): این کتاب چندین سال پس از مرگ کنفوسیوس از طرف طرفداران او تألیف و در رساله‌ای مشتمل بر بیست باب تدوین شده است. این کتاب شامل اندیشه‌های فلسفی و اخلاقی کنفوسیوس و پاسخ‌های وی به پرسش‌های شاگردان و مریدان کنفوسیوس است، برخی فصل‌های آن عبارت‌اند از مرد آزاده کیست؟ راه راست و نیک، بنیان ترقی جامعه بشری، هنر یاد دادن و یاد گرفتن، وظایف اساسی حکومت در ترقی و تمدن ملت، احوال شخصی کنفوسیوس، روابط کنفوسیوس با مریدان، فضایل اخلاقی و راه کسب آن‌ها، عرفان باطنی در تعلیمات کنفوسیوس (کنفوسیوس، ۱۳۷۵).

۴. معرفت بزرگ: این کتاب اثر تسنگ تزو (Tseng Tzu، ۵۰۵-۴۳۶ ق.م) است که گفته شده وی این کتاب را جمع‌آوری نموده است (هاله ابوالفتح، ۲۰۰۰ م: ۵۳). این کتاب هدف‌های زندگی انسان و گام‌هایی را که باید بردارد و روش‌هایی را که جهت نیل به مقصود باید اتخاذ کند به تفصیل ارائه داده است. برخی این کتاب را فلسفه سیاسی چین و اصولی‌ترین تعمق مبتنی بر قاعده انگاشته‌اند که هرگز به ذهن فلاسفه سیاسی هیچ‌یک از ممالک دیگر خطور نکرده است (چن، ۱۳۷۳: ۱۱).

۵. کتاب آیین میانه‌گزینی (میانه‌روی): اکثر محققان چینی بر آن‌اند که تزوسو (Tzu Ssu، 492-431 ق.م) نوه کنفوسیوس، که استاد منسیوس بود آن را جمع‌آوری و نگارش نموده است. این کتاب حاوی شرحی پیرامون اعتدال و میانه‌روی و دربردارنده موضوعات الاهیاتی و معرفت‌شناسانه و سنت اخلاقی است. چو هسی در مقدمه این کتاب علت نگارش آن را نگرانی تزوسو از عدم انتقال علم اخلاق می‌شمرد (چن، ۱۳۷۳: ۳۰۸).

۴. زمینه‌های عینی فلسفه سیاسی منسیوس

بنا بر دیدگاه اسکینر، زیست اجتماعی و سیاسی و علمی ارتباط با آرای اندیشمند دارد و حوادث تاریخی بی‌تأثیر نیستند. فلسفه سیاسی منسیوس نیز از تجارب زندگی و رویدادهای سیاسی متأثر

بوده و اندیشه او پاسخی به مسائل و بحران‌های موجود در کنار پرسش‌های بنیادین است. منسیوس (Mencius)، منگ‌زی (۳۷۲ - ۲۸۹ پ.م) شکل لاتینی شده نام منگ تسو (دزو) به معنای استاد کونگ است. تاریخ تقریبی تولد او بین سال‌های ۳۷۱ تا ۲۸۹ قبل از میلاد در چهارمین سال پادشاهی لیه (۳۷۵-۳۶۱ ق.م) از سلسله جو بوده است (Menius, 1970: 15). وی کمی بیش از صدسال پس از مرگ کنفوسیوس به جهان آمد.

منسیوس از اهالی ایالت تسو (Tsou) در قسمت جنوبی ایالت شاندونگ (Shandong) فعلی بود که گفته‌اند از خانواده حکومتگر منگ سون (Meng Sun) در لو (Lu) برخاست. آن هنگام که نبردها آغاز شده بود خانواده او، «لو» را ترک گفتند تا در «تسو» پناهی بیابند. منسیوس همانند کنفوسیوس در کودکی یعنی سه‌سالگی پدرش را از دست داد. سپس مادرش از او با عشق پرستاری کرد و به او آموزش داد.

او در مکان‌های مختلفی زیست تا آنکه در همسایگی یک دبستان منزل گرفتند. در اینجا منسیوس بر آن شد کارهای شاگردان و آموزگاران را سرمشق خود کند (جای، ۱۳۸۷: ۸۴-۸۳). گویا بیشتر زندگانی فعال او در نیمه دوم قرن چهارم پ.م گذشته باشد. آن‌گاه که چین کهن کم‌کم از میان می‌رفت و دگرگونی‌های بزرگ در پیش بود. وی بر اساس مکتب کنفوسیوس آموزش دید و مطالعاتش زیر نظر تزو سو (Tzu-ssu) که خود نواده کنفوسیوس بود انجام گرفت (یو-لان، ۱۳۸۰: ۹۱).

منسیوس در آغاز زندگانی، کنفوسیوس را بزرگ‌ترین الهام خود می‌دانست و او را سرمشق خود می‌شمرد. او می‌گفت (جای، ۱۳۸۷: ۸۴). البته منسیوس و کنفوسیوس از نظر شخصیتی تفاوت‌هایی با هم داشتند. کنفوسیوس درون‌گرا و دوراندیش بود. منسیوس برون‌گرا، تیزهوش و متکلمی زبردست و فردی موفق در جدال‌های فکری بود. منسیوس سال‌های چندی از جوانی را بین دولت‌های جنگجو گذراند. با فرمانروایان لیانگ (Liang)، چی (Chi)، تسو، سونگ (Sung) و تنگ (Teng) که در تلاش برای قدرتمندتر و ثروتمند کردن دولت‌های خود بودند مصاحبت کرد. اما او اصول اخلاقی کنفوسیوس را وعظ می‌کرد. در نتیجه گرچه محترم داشته شد اما به مقامات عالی نرسید و شهریان اصول او را به کار نمی‌بستند.

منسیوس در سال ۳۲۰ ق.م به لیانگ رسید اما کوشش وی در آنجا بی‌ثمر بود. از این‌رو در پایان سال ۳۱۹ ق.م هنگامی که هوئی، شاه آنجا مرد و پسرش شیانگ بر تخت نشست، لیانگ را ترک کرد و به سوی ایالت چی به راه افتاد. شوان پادشاه چی از وی استقبال کرد و پسرش را به پیشواز او به مرز فرستاد. اما در اینجا نیز منسیوس علی‌رغم احتیاط‌های خود نتوانست از گفتن حقیقت سرباز زند. بنابراین شوان شاه نیز اگرچه به او گوش می‌داد ولی هرگز چنان‌که باید به آزمودن نظریات او دلبستگی نداشت. از این‌رو منسیوس نیز چی را ترک کرد و به «تنگ» رفت که ولایت کوچکی میان دو ایالت نیرومند چو و چی بود. اما آنجا را نیز به‌زودی ترک گفت و به

زادگاه خود لو رفت و خود را وقف آموزش جوانان و دانشجویان و نگارش کتابش نمود (جای، ۱۳۸۷: ۹۰). این کتاب بعدها یکی از چهار کتاب مکتب کنفوسیوس شمرده شد. منسیوس در سال ۲۸۹ ق.م در هشتاد و چهار سالگی در زادگاهش درگذشت.

عصر و زمانه منسیوس دوره پرهیاهو و جنگ و مبارزه میان قدرت‌ها و ایالت‌ها بود. عصر منسیوس از چند جهت حائز اهمیت است و ویژگی‌های خاص خود را دارد. تنازع بقا و حفظ قدرت موجب ستیزه‌هایی جدی و ویرانگر در میان ایالت‌ها شده بود. ایالت‌های بزرگ برای حفظ و بسط قدرت شاهی می‌جنگیدند و ایالت‌های کوچک برای بقای خود به دفاع بر می‌خواستند. در نتیجه این جنگ‌ها و در جهت تأمین مالی آن، مالیات‌های سنگین بر مردم بسته شد و این مردم سرزمین‌ها بودند که باید هزینه جنگ‌های بی‌حاصل فرمانروایان خود را بپردازند. حاصل آن فقر و خشکسالی و گرسنگی و مرگ بود. این عصر، عصر برآمدن فرصت‌طلبان باهوشی بود که درصد جلب منافع و بسط قدرت خود بودند. اما مردان سیاسی دارای بینش و دانش که به خود نمی‌اندیشیدند و به رفاه و سعادت مردمان اندیشه می‌کردند. جایگاه چندان در قدرت سیاسی نمی‌یافتند. نکته بسیار پراهمیت در این دوران، رویش مکاتب فکری، سیاسی و رقابت جدی میان آنان است. جنگ اگرچه آثار زیان‌بار نابودکننده‌ای بر زندگی مردم داشت اما به ایجاد و شکوفایی اندیشه‌های جدید نیز انجامید. مکاتبی که به‌ویژه مکتب کنفوسیوس را که قدیمی‌تر و کهن بود به چالش می‌کشید. در این زمانه منسیوس به‌عنوان مفسر برجسته و شارح مکتب کنفوسیوس به دفاع سرسختانه از این آیین پرداخت. منسیوس به جدال‌گری مجدانه در تثبیت و تأیید مکتب کنفوسیوس می‌پرداخت.

۵. منسیوس و هنجارهای مرسوم فلسفه سیاسی چین

هنجارهای مرسوم پیشاروی منسیوس در فلسفه سیاسی قابل تقسیم به هنجارهای موافق و هنجارهای ناموافق یا رقیب است. مهم‌ترین هنجار موافقی که منسیوس با آن روبه‌رو بود هنجارهای مکتب کنفوسیوس است. همه متفکران چینی بر این باورند که جنبه اخلاقی فرمانروا عاملی است که ارزش و اعتبار حکومت را تعیین و مشخص می‌کند (Greel, 1974: 136). اما کنفوسیوس بر آن است که اخلاق و سیاست یکی‌اند و مسائل اصلی سیاسی اخلاقی هم هستند. او به انسانیت و انسان‌دوستی یا «رن»، تربیت انسان طبق قواعد و قوانین یا «لی» و اصلاح عناوین و اصل شایسته‌گزینی و شایسته‌سالاری اعتقاد داشت و آن‌ها را اصول اساسی در سیاست دانست. برخی گفته‌اند کنفوسیوس هم‌تراز با فلسفه سقراط، افلاطون و ارسطو بوده است (عالم، ۱۳۷۷: ۱۸). به نظر کنفوسیوس طبیعت انسان نیک است و این نیک‌طبعی امکان تربیت آدمی را در چارچوب قواعد و اصول سنتی برای اداره امور جامعه فراهم می‌کند. انسان خوب به شهریار

خوب تبدیل می‌شود و شه‌ریار خوب به جامعه خوب جهت می‌دهد و آن را محقق می‌سازد. بدین ترتیب دو جنبه مهم در اندیشه کنفوسیوس ظهور می‌کند. اخلاق‌گرایی و مهندسی اجتماعی در قالب سنت چینی (Yo-Lan, 1948:59).

اما در هنجارهای ناموافق این دوره دوران تقابل فکری و پاسخ‌گویی منسیوس به افکار و اندیشه‌های برخی از متفکران عصر، به‌ویژه یانگ چو (Yang Chu) و مو تی (Mu Ti) است. البته منسیوس با فیلسوفان جنوبی هم که معتقد به تساوی پادشاه و مردم در همه امور بودند تا جایی که به کار شاه در مزرعه اعتقاد داشتند مخالف بود. اما مهم‌ترین رقیبان او یانگ چو و موتی است که منسیوس به روشنی به آن‌ها می‌تازد و بر آن است که اصل یانگ چو درباره هرکس برای خود، حقوق شه‌ریار؛ و اصل موتی درباره عشق یکسان به همه، حقوق پدری را زیر پا می‌گذارد و برانداختن حقوق پدر و شه‌ریار پایین آوردن انسان تا به حد ددان است. از این‌رو به نظر وی، اگر آموزش‌های یانگ و مو بازداشته نشوند و آموزش کنفوسیوس ارج نیابد مردم فریفته تعلیم‌های گمراه خواهند شد و راه انسانیت و درستکاری بسته خواهد شد و اگر این دو راه بسته شوند درندگان انسان‌ها را خواهند خورد و انسان‌ها نیز یکدیگر را (عالم، ۱۳۷۷: ۹۴). برای آنکه اساس تضاد با این دو را دریابیم اشاره‌ای کوتاه به آرای آن‌ها خواهیم داشت.

۱. هنجارهای یانگ چو: شرح سنوات مربوط به زندگی یانگ چو مشخص و روشن نیست

ولی به تقریب می‌باید ما بین دوران موتزو و منسیوس زیسته باشد. اگرچه برخی زندگی او را مابین سال‌های ۳۳۰-۴۰۰ ق.م ذکر کرده‌اند (عالم، ۱۳۷۷: ۵۵). یانگ چو از یک خانواده محترم برخاست که اصلش به دربار پادشاهی می‌رسید. موتی اشاره‌ای به وی نکرده است ولی یانگ چو در دوران منسیوس به اندازه موهبت‌ها پرنفوذ شده بود. چنانچه منسیوس از پر شدن جهان از سخنان یانگ چو و موتی می‌گوید (یو-لان، ۱۳۸۰: ۸۲). درباره دیدگاه‌های یانگ چو اقوال مختلف است. برخی وی را به خودپرستی و کامرانی و درک و دریافتی غیراخلاقی از زندگی و عقیده‌ای تقدیری درباره مرگ متهم کرده‌اند (عالم، ۱۳۷۷: ۵۶). پاره‌ای دیگر این اتهام را مبالغه‌آمیز دانسته‌اند و گفته‌اند که در هیچ‌یک از آثار کهن یانگ چو متهم به لذت‌پرستی نشده است (یو-لان، ۱۳۸۰: ۸۳). اندیشه اصلی وی عبارت است از «هر آدمی برای شخص خودش» و «خوار شمردن همه چیز و ارزش دادن به زندگی». از این‌رو برخی وی را با پیکور فیلسوف لذت‌گرای یونانی مقایسه کرده‌اند (جای، ۱۳۸۷: ۱۷۳). برخی وی را آغازگر مرحله اول دائوتسیم شمرده‌اند (یو-لان، ۱۳۸۰: ۸۶).

از نظر یانگ چو انسان آزاد از بیم مرگ هیچ نگرانی ندارد جز اینکه به‌طور کامل از زیبایی‌های این جهان لذت ببرد و همه خوشی‌های حال را کامل کند. انسان باید زندگی را

همان گونه که پیش می‌آید بگذرانند، آن را تحمل کند و بیشترین سود را از آن ببرد و غم چیزهای دیگر را نخورد. بنابراین هیچ قانون‌نامه اخلاقی و مقررات اجتماعی نباید در کار باشد که افراد را به خلاف میل آنان در بند کند. چون خوشی تنها هدف زندگانی است. هیچ قانون اخلاقی یا مقررات اجتماعی که از بیرون تحمیل شده باشد نمی‌تواند ادعاهای مطلق آن را بی‌ارزش کند (جای، ۱۳۸۷: ۱۷۴).

یانگ تسو با نگاهی شکاکانه به تاریخ بر آن بود که همه نام‌های خوب و بد گمراه‌کننده‌اند. برای مثال یائو و شون شهر یاران با فراست و فرزانه نام‌های خوب دارند اما در واقع تیره‌بخت‌ترین آفریدگانی‌اند که بر روی زمین آمده‌اند. چیه و چو ستمگران نامدار و به بدی شهره‌اند اما بیشترین لذت را از زندگی برده‌اند. همچنین نام‌ها هرچه باشند وجود واقعی ندارند و معیاری ثابت برای ارزش‌های اخلاقی وجود ندارد (عالم، ۱۳۷۷: ۵۷).

وی معتقد بود نشانه بیماری دنیا در پدیده ناهنجار سلطه‌گری و نگرش استیلایی و استعلایی یا به تعبیر او آن است که مردمانی فرمان می‌رانند و مردمانی فرمان می‌برند. او علت را آن می‌دانست که آن‌ها متوجه کار خود نیستند و دیگران را به حال خود نمی‌گذارند و خصلتی نامعقول و اجبارگر دارند. وی خرد را می‌ستود و قدرت را تقبیح می‌کرد. زیرا معتقد بود قدرت به ربودن چیزها می‌انجامد. بر این اساس می‌توان نوعی تقلیل و تحدید دولت را که برخی حتی از آن به آنارشسیسم تعبیر کرده‌اند جامعه آرمانی و آرمان سیاسی یانگ چو خواند. او فرهنگ و تمدن را به علت ماهیت تصرف‌گری و استیلایی علت فساد انسان معرفی می‌کرد و معتقد بود چهار چیز آسایش را از زندگی مردم سلب کرده است. زندگی دراز، نام و افتخار، خانواده و ثروت (Mousheng, 1942:82). بدین ترتیب او شاید بر نوعی اندیشه فردگرایی در برابر جامعه‌گرایی تأکید می‌کند.

۲. هنجارهای موتزو: موتزو (MO Tzo) یا موتی (Mu Ti) فیلسوف برجسته پس از کنفوسیوس بود. وی در سال‌های میان ۴۸۰ و ۴۶۵ ق.م به جهان آمد و میان ۳۹۰ و ۳۷۵ ق.م از جهان رفت. موتی از نظر اجتماعی ریشه در طبقه عیاران داشت. البته دارای تفاوت‌ها و آرای دیگرگون با آن‌ها نیز بود (یو-لان، ۱۳۸۰: ۷۰). وی یکی از مهم‌ترین و پیگیرترین منتقدان کنفوسیوس به شمار می‌رفت. بنا به عقیده او اصول کنفوسیوس از چند جهت جهان را به خرابی می‌کشاند. اعتقاد به وجود خدا و ارواح؛ اعتقاد بر اجرای مراسم تشییع جنازه و سه سال عزاداری پس از مرگ والدین که ثروت و نیروی مردمان را تلف می‌کند؛ اصرار بر اجرای موسیقی که اتلاف وقت است؛ اعتقاد به سرنوشتی از

پیش که باعث سستی مردم می‌شود (یو-لان، ۱۳۸۰: ۷۰). بر این اساس او با آیین‌های فتودالی و ظرافت‌های آن که برای کنفوسیوس عزیز بود مخالفت می‌کرد.

نکته دیگر تعلق خاطر موتی به فلسفه سودمندی است. او معتقد است سود چیزی است که از داشتش خشنود می‌شویم و زیان چیزی است که از داشتش بیزاریم (جای، ۱۳۸۷: ۱۹۴). با توجه به نظر وی، آنچه برای بیشترین مردم سودمند است سود به شمار می‌آید و آنچه برای کمترین مردم سودمند است زیان به شمار می‌آید. به نظر او، ثروت و جمعیت برای کشور و مردم سودمند است و هسته حکومت خوب افزایش این دو است. مخالفت او با سرنوشت یا تقدیر نیز از ارکان نظریه اوست. چرا که به نظر وی تقدیر با وضعیت گذشتگان، تجربه کنونی و نتیجه‌های آینده هماهنگ نیست (جای، ۱۳۸۷: ۲۰۵-۲۰۴). از نظر ساخت دولت دیدگاه وی شباهتی با نظر توماس هابز و قدرت مطلقه او دارد.

نقطه تفاوت دیگر در تلقی از مهر و محبت در یک جامعه آرمانی است. موتی انسان‌دوستی را ریشه همه هنرهای اخلاقی دیگر می‌دانست و مهر یکسان و همگانی را یک وظیفه به شمار می‌آورد. این هسته فلسفه اوست. مهری که چنین فهمیده شود در حوزه و کاربرد پهناورتر از آن مهری است که از انسانیت کنفوسیوس پیدا می‌شود. بنا بر نظر کنفوسیوس مهر از نظر نیرومندی با درجه‌های گوناگون آشکار می‌شود تا آنجا که درجه‌های گوناگون مهر را چون وظیفه فرزندی و مهر برادرانه و محبت همسری می‌توان یافت. ولی موتی سخت بر آن بود که مهر باید به همه و یکسان باشد. بر این اساس به نظر می‌رسد فلسفه سیاسی موتی به سمت تساوی سیاسی و اجتماعی و نفی عدالت طبقاتی حرکت می‌کند حال آنکه فلسفه سیاسی منسیوس نافی نظام طبقاتی نبوده و آن را به رسمیت می‌شناسد اما قائل به تعدیل و اصلاح آن است.

۶. نحوه تصرف در هنجارهای مرسوم و برآیند فلسفه سیاسی منسیوس

منسیوس کنشگری فعال در عرصه اندیشه و ساحت جامعه و میدان طرح و نقد اندیشه‌هاست. بدین خاطر سخت در تکاپو و مناظره بود. وی می‌گفت که من به جدال با دیگران دلبستگی ندارم. ولی جز این راهی ندارم (جای، ۱۳۸۷: ۹۳). مهم‌ترین رقیبان او مکاتب یانگ چو و موتی است که منسیوس به روشنی و سختی به آن‌ها می‌تازد. منسیوس، یانگ چو را خودخواه می‌دانست که دانشی از حاکمیت ندارد. چرا که یانگ چو اعتقاد چندانی به حاکمیت و دولت نداشت. او بر آن است که اصل یانگ چو درباره هرکس برای خود، حقوق شهروار را زیر پا می‌گذارد و اصل موتی درباره عشق یکسان به همه، حقوق پدری را. از نظر او برانداختن حقوق پدر و شهروار پایین آوردن انسان تا به حد ددان است و اگر آموزش‌های یانگ و مو بازداشته نشوند و آموزش کنفوسیوس ارج نیابد مردم فریفته تعالیم گمراه خواهند شد.

منسیوس به خوبی دستگاه فکری و فلسفی مناسبی در می‌اندازد. همین تلاش موجب آن شده است تا برخی معتقد باشند منسیوس نخستین فیلسوف کنفوسیوسی واقعی است و کنفوسیوس بیشتر معلم بود تا فیلسوف (آدلر، ۱۳۸۶: ۴۸). یکی از مهم‌ترین تأکیدات کنفوسیوس و مکتب او بر سنت است. این همان چیزی است که موجب شده برخی او را محافظه‌کار بنامند. او به شدت به حفظ میراث گذشته اصرار می‌کند اگرچه گرایش اصلاحی نیز دارد. با این حال منسیوس با حفظ بنیادهای فکری او مقداری از محافظه‌کاری فاصله می‌گیرد.

جولیا چینگ معتقد است کنفوسیوس قطعاً می‌تواند چون فردی که جان و روان چینی‌ها را دچار تحول و انقلاب کرده است توصیف شود و این مهم با آگاهی و بصیرت از فرمان‌هایی بوده که از جانب آسمان داده شده بود. در این جهت هم کنفوسیوس و مکتبش حالت میانه‌گزینی بین دو حال افراط و تفریط یعنی تعصب پیروان موزه و تفریط لادریون و قانون‌گرایان است (چنگ، ۱۳۸۱: ۱۰۹-۱۰۸). وی کنفوسیوس را طرفدار نوعی رب‌النوع متشخص که جایگزین خدایان و در حکم نظم و قانون برتر بوده می‌داند (چنگ، ۱۳۸۱: ۹۲).

اما منسیوس دیدگاه‌های روشن‌تری نسبت به هستی‌شناسی دارد. معنای واژه آسمان در کتاب منسیوس دگرگونی و روند تکاملی دارد. در حالی که کنفوسیوس تنها اشاره‌های پراکنده‌ای به رب‌النوع دارد که البته به مثابه رب‌النوع متشخص نیست (چنگ، ۱۳۸۱: ۱۱۷)، در رهیافت منسیوس، آسمان در قلمرو هستی انسان مأوا دارد و شناخت خود به شناخت آسمان منتهی می‌شود.

در این اعتقاد به کرات به منبع و اصل قوانین و ارزش‌های اخلاقی اشاره شده است. با وجود این منسیوس همچنان برای رسم قربانی کردن به پیشگاه پروردگار و اجداد منزلت قائل است. منسیوس کائنات را اخلاقی می‌داند و اصول اخلاقی انسان را نیز همان مبانی متافیزیکی کائنات می‌انگارد که طبیعت بشری برخاسته از آن است. بر این پایه است که شناخت خدا شهروندی توأمان جامعه و خداوند را به ارمغان می‌آورد. منسیوس عبارت «تی یین مین» را به زبان می‌آورد که به مفهوم شهروندی دوگانه خدا (آسمان) و جامعه توسط انسان است.

سرشت بشری در چین با کلمه Hsing/Xing شناخته می‌شود که مرکب از واژه‌ای برای ذهن یا قلب و کلمه دیگری برای حیات یا اولاد و اعقاب است (چنگ، ۱۳۸۱: ۱۱۹). درباره سرشت انسان منسیوس سه نظریه را مطرح و نقد می‌کند. نظریه نخست عاری بودن طبیعت انسان از خوبی و بدی و به لوح سفید است. نظریه دوم شامل بودن طبیعت انسان بر هر دو عنصر خوبی و بدی است. نظریه سوم بدطینتی برخی و خوش‌طینتی برخی دیگر بود.

منسیوس فطرت نیک انسانی را به ذات جریان آب تشبیه می‌کند که همواره رو به پایین جاری می‌شود. بر این اساس همان‌طور که آب رو به پایین جاری نمی‌شود هیچ انسانی هم وجود ندارد که خوب نباشد. وی معتقد بود وقتی فطرت قوه فعال و خودانگیخته داشته باشد اخلاق

توصیه عملی درونی برای فرد می‌شود. نیکی تماماً در نفس قابل حصول است. ساخته و پرداخته شناخت به امور بیرونی نیست. منسیوس در راه تبیین نظریه خود گفتگوهای فراوانی با مخالفان، به‌خصوص اندیشمندی به نام کائو تزو (Kao Tzu) داشت. وی یکی از سه نظریه را مبتنی بر اینکه سرشت انسان نه نیک است و نه بد است مطرح می‌کرد. کائو تزو می‌گفت: سرشت انسانی چون درخت بید است و درستکاری چون کاسه‌ای چوبین، شکوفاندن انسانیت و درستکاری همان کاسه از بید ساختن است. پاسخ منسیوس آن بود که آیا می‌توان با پیروی از سرشت بید از آن کاسه بسازی. اگر تو بید را در جریان کاسه ساختن از سرشتش و رشد طبیعی‌اش باز بداری، آن‌گاه همین‌گونه انسان را هم در جریان شکوفا ساختن انسانیت از سرشتش محروم خواهی کرد. منسیوس خام‌دستانه فرض نمی‌کند که انسان‌ها به‌تمامی فضیلت‌مندند. او از این نکته آگاه است که شفقت ذاتی و احساس شرم صرفاً حالتی اولیه است و ما اغلب، در شفقت‌ورزی به کسانی که باید، یا شرمساری از امور حقیقتاً تحقیرآمیز ناکام می‌مانیم. او، با استفاده از استعاره‌ای کشاورزی، استعدادهای طبیعی انسان به سوی فضایل را «جوانه‌ها» می‌نامد. این استعاره با دقت بسیار انتخاب شده است. جوانه یا شاخه جوان هلو قادر به میوه‌آوری نیست، اما گرایشی فعالانه به بلوغ و بدل شدن به درختی ثمرآور دارد، البته اگر خاک خوب و مقدار کافی نور خورشید و باران برایش فراهم باشد و باغبانی مهربان از آن مراقبت نماید. به‌صورت مشابه، «جوانه نیک‌خواهی» نیز به نحو خودجوش در هشدار [درونی] و حس شفقت به کودک در حال سقوط در چاه ظاهر می‌شود، چنان‌که «جوانه عدالت» نیز در هنگامه تحقیر و اهانت وجود و آشکارگی‌اش خود را می‌نمایاند. این جوانه‌ها نوشکوفه‌اند و قادر به بارآوری نیستند اما در محیط خوب و با تربیت درست می‌توانند به‌صورت فضایی کامل و اصیل درآیند.

منسیوس قدری از مسئولیت فردی انسان‌ها را برای پیشرفت انسانی قبول داشت و آن را نفی نمی‌کرد اما به‌جز آن بر مساعد بودن و آماده‌سازی عرصه اجتماعی و فرهنگی نیز تأکید بسزا داشت. از این رو بر تأمین حداکثری معاش شهروندان و مردمان از سوی دولت سفارش می‌کرد و تنبیه متخلفان اجتماعی مانند دزدان بینوا و دزدی از روی ناداری در وضعیت عدم تأمین زندگی آبرومندانه را چندان بر نمی‌تافت و توصیه نمی‌کرد. همین نکته زاویه نگاه او از قانون‌گرایان را نشان می‌دهد. از این رو است که منسیوس اندرزه‌ها و راهکارهای تفصیلی برای پیشبرد نظام خدمات اجتماعی دولت ارائه می‌دهد و دولت ناتوان از تأمین زندگی آبرومندانه مردمان را نامشروع می‌انگارد.

او از این منظر در مقابل موتزو (موتی) که شاید اولین ناقد پرنفوذ و نظام یافته فلسفه سیاسی کنفوسیوسی است قرار می‌گیرد. موتزو کاملاً پرشور، از محبت فراگیر، غیر درجه‌بندی شده و بی‌طرفانه در مقابل محبت مدرج و لایه‌بندی شده و دارای شدت و ضعف کنفوسیوسی دفاع

می‌کرد و آن را برتر می‌پنداشت. از سوی دیگر پشتیبانی او از بی‌طرفی اخلاقی با نوعی سودگرایی همراه بود. اما منسیوس در این مسئله نگاهش عینی‌تر بود و به محدودیت‌های ذاتی ظرفیت بشری توجه داشت و با نقد اساسی رویکرد موهیستی بر آن بود که محبت بی‌طرفانه و فراگیر و غیر درجه‌بندی شده موتزی وظیفه‌ای روی دوش انسان‌ها می‌گذارد که عمل به آن شدنی نیست. او در مباحثه با یکی از پیروان موتزی از او می‌پرسد که آیا «به‌راستی باور دارد فردی فرزند همسایه‌اش را به‌اندازهٔ برادرزاده‌اش دوست می‌دارد». او همچنین استدلال می‌کرد که نگاه موهیستی، درنهایت، ناسازگاری درونی دارد. کنفوسیوس و موتزی هر دو می‌پذیرفتند که «راه» از سوی آسمان امر شده است و آسمان قدرت برتری است کمابیش انسان‌وار. ماهیت انسانی را آسمان در انسان‌ها نهاده است و، از همین رو، هیچ توجیهی برای اخلاق در کار نیست جز آنچه در ذات آسمان‌نهادۀ ما نهفته است. به‌طور خلاصه، تنها یک مبنا برای «راه» وجود دارد (استعدادهای ذاتی ما که به نیکی به دوستان و بستگانمان روی دارد)، اما کنش موهیستی چنان است که گویی مبنای دومی نیز در این میان در کار است.

یانگ چو، دیگر منتقد مشهور کنفوسیوس‌گرایی در دوران منسیوس، فردی خودمدار است. از دید او ما از روی طبع، موجوداتی خویش‌کام هستیم و کنفوسیوس‌گرایی و موهیزم، هر دو، ما را به بیراهه می‌برند. اما منسیوس با وجود اعتقاد به نیک سرشتی انسان در انتقاد از رویکرد موهیستی در نادیدن محدودیت‌های طبیعت انسانی همراه است اما نسبت به برجسته‌سازی خودمداری ذاتی انسان توسط یانگ چو منتقد جدی است. او حس نیکوکاری و شفقت به دیگران و حالت شرم انسانی را فطری انسان دانسته که همواره با حس خودخواهی و خودمداری بشری در حال رقابت نفس‌گیر است و همین گستره خودمداری او را محدود می‌سازد. همانند تقابل نفس لوامه در برابر نفس اماره که در پارادایم اسلامی مطرح است. او در این راه به آزمایش «کودک در مقابل چاه» و «گدا در مقابل تحقیر» مثال می‌زند که در هر دو احساسات رقیب خودمداری در مقابل آن قد می‌افزاید. بر این اساس است که در طرح نظام فکری و رویکرد متصرفه‌اش نسبت به محبت بی‌طرفانهٔ موتزی و خودمداری یانگ چو هر دو را پس می‌زند و به نادیده انگاشتن جوانب دوگانه انسانی و تقلیل ماهیت و واقعیت آن متهم می‌سازد.

حق انقلاب دیگر تصرف و موضع منسیوس در سنت کنفوسیوسی و ابداع اوست. او مردم را مهم‌ترین رکن قوام جامعه می‌شمرد. اصولاً مکتب کنفوسیوس چنین است. کنفوسیوس بر آن است که حکومت قوی باید دارای غذای کافی، اسلحهٔ کافی و اعتماد تودهٔ مردم باشد که سومی از همه مهم‌تر است زیرا اگر مردم هیچ اعتمادی به حکومت نداشته باشند کشور برقرار نمی‌ماند (کریل، ۱۳۸۰: ۱۷۴). کنفوسیوس گرچه بر حقوق مردم تأکید می‌ورزید اما نظرات او را منسیوس تکمیل کرد و حق طغیان و انقلاب را برای آن‌ها در نظر گرفت که مشهور به پس گرفتن فرمان

(Koming/ Geming) است. او بر آن بود که کشتن ستمگر مصداق شاه کشی نیست چون فرد ستمگر دیگر لیاقت حکمرانی ندارد (چنگ، ۱۳۸۱: ۱۲۵).

از نظر منسیوس سیاست منشأ آسمانی دارد. خداوند مردمان ضعیف را آفریده و برای آن‌ها حاکمانی تعیین کرده با این هدف که او را برای رسیدن به خدا یاری دهند. اما خداوند طوری امور را می‌بیند که بشر می‌بیند (Mencius, 1970: 45). منسیوس با الگوگیری از پادشاهان افسانه‌ای بر آن بود که تنها یک حکیم می‌تواند شاه واقعی باشد. بر این اساس او نیز چون افلاطون و ارسطو به نظریه فیلسوف شاهی اعتقاد داشت. در مکتب منسیوس آرامش جهان هدف نهایی و غایی دولت به شمار می‌رود. در این جهت طریقه‌ای که راه رستگاری است برای تضمین زندگی مشترک نوع بشر بسیار لازم و ضروری است و نیک‌خواهی شرط لازم گسترش طریقه است. از نظر منسیوس راز حکومت بر یک مملکت تکیه کردن بر تقوا است نه قوه قهریه و به دست آوردن عشق و احترام مردم است نه سرزمین آن‌ها.

حکومت (Wang) حکومتی است که قانون تقوا و آداب در آن رعایت می‌شود و طریقه شاهانه نامیده می‌شود. در مقابل حکومت (Pa) حکومت کسب قدرت از طریق زور و غلبه و ستم است. حکومت «ونگ» طریقه حق و حکومت «پا» را طریقه تغلب (غلبه) و استبداد نیز گفته‌اند. تفاوت این دو در این است که طریقه حق تقوا را به کار می‌بندد و به نیک‌خواهی عمل می‌کند. حال آنکه طریقه تغلب، زور را به کار می‌گیرد و تنها تظاهر به نیک‌خواهی می‌کند (چن، ۱۳۸۳: ۱/۲: ۶۳۴). منسیوس معتقد است که حکومت و دولت خوب دولتی است که روابط انسانی را به مردم بیاموزد. از نظر او انسان طبیعتی اخلاقی دارد اگر فقط تغذیه شوند و لباس گرم و نرمی بر آن‌ها پوشانده شود، بدون آنکه به آن‌ها آموزش داده شود، تقریباً مانند جانوران می‌گردند. دولت باید روابط انسانی اخلاقی را به آن‌ها بیاموزد (چن، ۱۳۷۳: ۷۲۸). وقتی مردم به فضیلت و تقوا تکیه می‌کنند از هماهنگی بشری برخوردار می‌شوند.

منسیوس عمل حکومت را در محترم داشتن پنج چیز عالی و طرد کردن چهار چیز بد می‌داند. پنج چیز عالی آن است که شخص مقتدر بدون هزینه زیاد صاحب کرم باشد. بدون کدورت و ناراضیتی مردم ایشان را به کار وادارد. بدون آزمندی آرزوهایش را دنبال کند. بدون غرور حالت راحت موقرانه‌ای داشته باشد و بدون بی‌رحمی و ستمگری با عظمت باشد. چهار چیز ناپسند عبارت است از بدون هدایت کردن مردم آن‌ها را به گناهی به قتل رساندن که بی‌رحمی است. بدون اخطار، مردم را در سختی و مشقت قرار دادن که ظلم است. صدور احکام به نحوی که گویی فوریتی وجود ندارد و وقتی زمان آن احکام فرا رسید در موردشان با سخت‌گیری اصرار کردن که اذیت و آزار است و به‌طور کلی در حقوق و پاداش دادن به مردم لثیم بودن که نقش مأمور صرف است.

مدیریت کارآمد و شایسته (اصلاح نامها) ضلع دیگری از فلسفه سیاسی منسیوس است. در واقع اصلاح نامها آن است که تعریف مشخصی برای عناوین اجتماعی و سیاسی وجود داشته باشد و هر که در مقامی قرار می‌گیرد هم شایسته آن مقام باشد و هم حد و حدود خود را بشناسد و وظایف و اختیارات خود را بداند. در اصلاح نامها با افراد با مشخصات واقعی پست خود تطبیق داده می‌شوند تا میزان شایستگی آنها سنجیده شود. همچنین تناسب رابطه میان هر یک از افراد تعیین و مشخص گردد. در همین راستا می‌توان استخدام افراد شایسته و لایق را که باید دارای استعداد و تقوا باشند ذیل این عنوان دانست. منسیوس وظیفه دولت را تأمین معاش و رفاه مردم و فراهم ساختن شادمانی آنان تأکید می‌کند. او معتقد است که دولت و حکومت به‌ویژه می‌باید از طبقات و گروه‌های ضعیف و محروم جامعه مراقبت بیشتری داشته باشد.

لائوتسو بر این گمان بود که همه نهادها و قرار گذاشته‌ها ساخته دست انسان‌اند. و به سوی نوعی دولت ستیزی و آنارشیزم به معنای فقدان هژمون مرکزی حرکت می‌کند و در واقع با مهندسی اجتماعی مخالفت می‌کند (رجایی، ۱۳۷۲: ۱۸۸). اما منسیوس دولت را خیر ضروری می‌انگارد و بر آموزش سیاسی تأکیدی بسزا دارد. و بر مهندسی سیاسی اجتماعی البته به نحوی منعطف اصرار دارد. اما مهندسی او به میزان قانون‌گرایانی چون «هان‌فی‌تسو» (Han fei tzu) متصلب و خشک و سخت نیست.

منسیوس جدای از دیگر فیلسوفان چینی و روش فلسفه چین نیست. ایجاز و بی‌نظمی و استعاره‌ای بودن گفته‌ها و نوشته‌های فیلسوفان چینی نخستین چیزی است که انسان متوجهش می‌شود. به‌طور مثال کتاب منتخبات کنفوسیوس، هر بندش فقط از چند کلمه تشکیل شده است و به‌زحمت می‌توان ارتباطی بین بند اول و بعدی باشد. یا کتاب لائوتسه که آن هم چنین است. البته آثار منسیوس به‌طور نسبی دارای انسجام و روشمندی بیشتری است اما در مقایسه با آثار فلسفه غیرچینی چندان هم منظم و واضح نیست. واقعیت آن است که فیلسوفان چینی بر این عادت بوده‌اند که اندیشه‌هایشان را در قالب سخنان موجز و کلمات قصار یا کنایه و ذکر مثل بیان دارند. حتی نوشته‌های متعلق به منسیوس هنگامی که با آثار فلسفه مغرب زمین مقایسه شود باز هم پر است از کلمات قصار، کنایات و امثال و استعاره‌ها (یو-لان، ۱۳۸۰: ۳۲).

یکی دیگر از تصرفات منسیوس مبحث عدالت و صلح است که در تمامی مکاتب چینی بدان پرداخته شده و منسیوس تحلیل خود از آن را ارائه داده است. در زبان چینی کلمه Ping به معنای برابری و عدالت و صلح است که ریشه هر نزاعی را می‌توان در فقدان Ping جستجو کرد. از نظر منسیوس عدالت در همه ابعاد باید پی‌گیری شود چراکه مظاهر و ابعاد گوناگونی دارد و از زوایای مختلفی بدان پرداخت. اگر عدالت را قرار دادن هر چیزی به جای خود بدانیم می‌توان گفت که یکی از اصول اساسی که منسیوس بدان اهمیت فراوان می‌دهد تداعی‌کننده همین مفهوم است و

آن مبحث اصلاح نام‌هاست که محتوی این گزاره است که هرکس باید در جایگاه خود قرار گیرد نه فروتر و نه فراتر و هر کسی می‌باید وظیفه خویش را به بهترین نحو انجام دهد تا عدالت محقق شود.

در همین جهت یکی از مفاهیم کلی و کلیدی بحث اصلاح نام‌هاست که گرچه مفهومی عام است اما کاربرد اجتماعی و سیاسی آن بیشتر است. هدف اصلی کنفوسیوس در تألیف تاریخچه بهار و خزان اصلاح اسامی بود. چنان‌که منسیوس گفت که کنفوسیوس تاریخچه بهار و خزان را تکمیل کرد و وزیران متمرّد و پسران شریر وحشت‌زده شدند (چن، ۱۳۷۳: ۱۲/۳۷). این مفهوم در کلیت اخلاق انسانی و همچنین در حوزه سیاست بسیار مورد توجه اوست.

در رویکرد متصرفانه منسیوس در نسبت با مکاتب تائوئیستی، موهیستی و قانون‌گرا در چین باستان و البته همسان معلم اول چینی جناب کنفوسیوس، رئیس دولت در مدینه فاضله انسان کامل یا انسان برتر است. این مفهوم در عبارات منسیوس فراوان دیده می‌شود. از نظر منسیوس انسان کامل نقطه تلاقی والاترین کمالات اخلاقی و سیاسی است. می‌توان گفت که پادشاهان حکیم (فیلسوف شاه) در نظر او همان انسان کامل است که دولتش از راه تعلیم و تربیت اخلاقی اداره می‌شود (یو-لان، ۱۳۸۰: ۱۰۰). توجه او به پادشاهان حکیم عهد باستان و الگوسازی از ایشان مؤید همین معناست.

در این راستا مدینه فاضله‌ای که منسیوس ارائه می‌دهد کاملاً عینی‌گرا و دور از معیارهای ذهنی‌گرایانه صرف است. در مدینه فاضله منسیوس انسان دارای فطرت پاک و نیک است. انسان موجودی اخلاقی و سیاسی است که می‌تواند ویژگی‌های خوبی را در خود پرورش دهد و به کمال نایل آید. در مدینه فاضله منسیوس انسان‌ها با هم برابرند و حکیمان بزرگ روزگار باستان انسان‌هایی بودند که فقط استعدادهای فطری و ذاتی‌شان را کاملاً پرورش داده بودند.

در مدینه فاضله وی، یک انسان حقیقی نمی‌تواند با ثروت فاسد شود و در انقیاد قدرت درآید و یا زیر تأثیر فقر قرار گیرد. در چنین مدینه فاضله‌ای مردم عالی‌ترین و مهم‌ترین رکن جامعه محسوب می‌شوند و دولتمرد می‌باید در خدمت آنان قرار گیرند و با کسب فضایل اخلاقی و تهذیب نفس در جهت رفاه و آموزش و پرورش مردم گام بردارد.

امر آموزش، مختص به طبقه‌ای خاص و یا افرادی خاص نیست، همه طبقات و همه افراد باید بتوانند به آموزش مناسب دست یابند. در مدینه فاضله منسیوس این اصل خدایی که آنچه برای خود می‌پسندی برای دیگران هم بپسند و آنچه برای خود نمی‌پسندی برای دیگران هم مپسند سرلوحه همه چیزها و کارها قرار می‌گیرد. در مدینه فاضله منسیوس اصلاح اجتماعی به صورت مداوم صورت می‌گیرد و آن تطبیق عناوین با واقعیت و حقیقت آن عناوین است.

در این اصلاح اجتماعی واژگان سود، نفع شخصی، ثروت و قدرت به وسیله قرار دادن آن‌ها در یک مبحث اخلاقی با تأکید بر فیض معنوی، درستی، روحیه همگانی و رفاه تغییر می‌یابد. در چنین مدینه فاضله‌ای منسیوس با سود مخالفتی ندارد. ولی به اربابان فتودال تذکر می‌دهد که پیوند مشترکی را با کارگزاران، کارکنان و توده‌های مردم برقرار کنند. او آنان را به گسترش خیرخواهی تشویق می‌کند و به آنان هشدار می‌دهد که این برای حفاظت از آنان و خاندانشان حیاتی است. این چنین است که در مدینه فاضله منسیوس اخلاق در تلازم با سیاست و سیاست امری اخلاقی است.

از نظر منسیوس دولت اداره امور توده مردم است و این کار با حمایت مردم و برخورداری از افراد شایسته امکان‌پذیر است. از دیدگاه وی ثبات سیاسی مهم‌ترین خصیصه دولت کارآمد است و دانش و آگاهی، استخدام کارگزاران شایسته، وجود اهداف دراز مدت برای فعالیت‌های سیاسی، اولویت‌بندی در حل مشکلات و اقدام سیاسی معطوف به سود همگانی بدان می‌انجامد و حکومت خوب را بر می‌سازد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۳۹).

یکی از ابداعات منسیوس این است که نامی برای شیوه حکومتی ترجیحی خود بگذارد: «دولت خیرخواه». این بدان معناست که باید با محبت به مردم حکومت کرد، همان‌طور که پدر و مادری فرزندان را دوست دارد؛ تأمین معاش آنها، تربیت آنها، و الگو دادن به آنها. او تأکید می‌کند که اگرچه این سیاست برای همه سودمند است، اما باید آن را از روی نگرانی انسانی دنبال کرد و نه از روی محاسبه سود آن‌گونه که موتزی بیان می‌کند. به نظر او به دلیل توانایی حاکم برای دگرگون کردن دیگران از طریق الگوی خود، اگر او تنها بر اساس منافع عمل کند، رعایای او نیز این کار را هر یک از دیدگاه محدود خود انجام خواهند داد. نتیجه آن هرج و مرج و رنج خواهد بود، نه نظم، هماهنگی و سود متقابل؛ که همه این‌ها از حکومت واقعاً انسانی ناشی می‌شود. از این رو منسیوس بر حکومت انسانی و نیز تمایز بین درستی (vi) و توجه صرف به منفعت تأکید می‌کند و محاسبه سودگرایانه را بدون توجه به درستی رد می‌کند.

همچنین با اقتدار اجباری مخالفت می‌کند. محتوای اصلی نظریه دولت خیرخواه منسیوس، مفهوم خاصی دارد و آن رسیدگی به مصائب مردم و حل مشکلات معیشتی مردم است. به گفته منسیوس، این اولویت اول سیاست است. خیرخواهی کنفوسیوس عمدتاً در آموزش اجرا می‌شود. در آیین کنفوسیوس، خیرخواهی اصطلاح کلی برای فضایل مختلف است. منسیوس نبض روزگار را به خوبی درک می‌کرد و به جریان روزگار می‌نگریست و به نیازهای مردم پاسخ می‌داد. سخنان منسیوس قانع‌کننده و نافذ است. او به سؤالاتی که با آن روبه‌رو می‌شود پاسخ فوری نمی‌دهد، بلکه به استراتژی‌ها توجه می‌کند و در نهایت دیدگاه خود را نشان می‌دهد. وقتی پادشاه هوی لیانگ پرسید: "آیا این پیرمرد اینقدر دور می‌آید، آیا به نفع کشور من خواهد بود؟" اما منسیوس

مستقیماً پاسخی نداد، بلکه از این سؤال انتقاد کرد و گفت که این سؤال اشکال دارد، «چرا می‌گویید سود، خیرخواهی و درستکاری هم هست!» منسیوس برای دستیابی به حکیم درونی و پادشاه بیرونی از روح کنفوسیوس پادشاهی هماهنگ، حکومت خیرخواه، تزکیه نفس و شخصیت نجیب‌زاده مصمم و شجاع استفاده کرد.

منسیوس بر آن است که می‌باید روند امور و کارآمدی حکومت به گونه‌ای باشد که همه مردم بهره‌مند شوند و کارها به خوبی پیش رود. این امر با انجام دقیق وظایف میسر خواهد بود. منسیوس معتقد است حکمرانی که از خود می‌گذرد و وسایل شخصی خود را با مردم قسمت می‌کند و در اختیار آن‌ها می‌گذارد انسان با محبت و مهربانی است اما این نشان می‌دهد که او عمل حکومت را نفهمیده است. وی این‌گونه اعمال را پرداختن به کارهای کوچک می‌داند و حاکم توانا و دانا را کسی می‌شناسد که به کارهای کلی و عمده که زندگی را بر مردم آسان می‌کند بپردازد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۲۲).

او توجه به تخصص‌ها و صلاحیت‌های گوناگون مورد نیاز و نیز تقسیم کار را محترم می‌شمرد (چن، ۱۳۷۳، ج ۲: ۷۲۳). وی معتقد است اهداف حکومت نه باید خیلی بالا قرار گیرد و نه یک‌جانبه باشد. بلکه باید معقول و متعادل و سهل‌الاجرا باشد و بتواند نیازهای مردم را برآورد. از نظر منسیوس دولت خوب و کارآمد باید جامع باشد و دارای اولویت‌بندی و چند هدف را در رأس اهداف خود قرار دهد.

منسیوس نگرانی خود را در مورد انباشت ثروت، حرص و آز، و اولویت دادن به منافع شخصی ابراز می‌کند. حکیم یا فیلسوف - پادشاه قادر است بر تمایلات شخصی برای شهرت و ثروت غلبه کند و آن را سرکوب کند و بر هماهنگی سیاسی و وحدت اجتماعی تمرکز کند. همانطور که منسیوس در آغاز کتابش بیان کرد. منسیوس با هوی پادشاه لیانگ ملاقات کرد. پادشاه گفت: «پیرمرد از هزار فرسنگ آمد و به کشور من سود می‌رساند.» منسیوس به او گفت: «چرا شاه باید بگوید منفعت، زیرا خیرخواهی و درستکاری هم هست».

۷. نتیجه‌گیری

پرسش اصلی این است که بر پایه هرمنوتیک قصدگرای اسکینر که مناسب روندهای اندیشه‌شناسانه است چگونه می‌توان فلسفه سیاسی منسیوس را تبیین نمود. در این جهت زمینه‌های ذهنی و عینی، هنجارهای مرسوم زمانه منسیوس و نحوه تصرفات مثبت و منفی او در آن هنجارها چهار مرحله‌ای است که مقاله در پی واکاوی فلسفه سیاسی منسیوس پیموده است. منسیوس مفسر و شارح آرمان‌گرایی آیین کنفوسیوس است که البته با اندیشه کنفوسیوس نیز نزدیک‌تر است. اصول مکتب کنفوسیوس زمینه و سرچشمه ذهنی و نظری فلسفه سیاسی

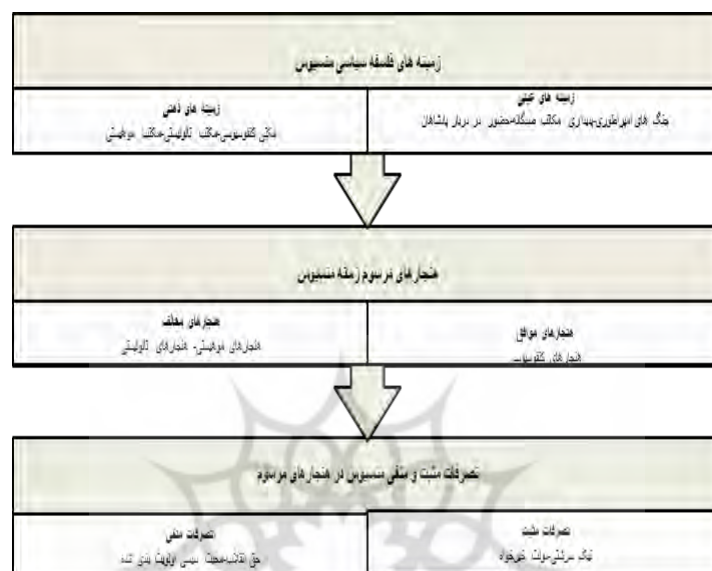
منسیوس به شمار می‌آید که در کتابش به نام «منسیوس» نمود یافته است. عصر و زمانه منسیوس دوره پر هیاهو و جنگ و مبارزه میان قدرت‌ها و ایالت‌ها از سویی به عنوان زمینه‌های عینی و از سوی دیگر دوران نبردهای افکار در قالب فلسفه سیاسی و ایدئولوژی به عنوان زمینه‌های ذهنی بود. در این زمانه منسیوس به‌عنوان مفسر برجسته و شارح مکتب کنفوسیوس متأثر از تلاطمات سیاسی و زمینه‌های عینی اجتماعی و تاریخی و در پاسخ از پرسش از چگونگی ایجاد نظم سیاسی ساختارمند و قوام‌یافته به بسط و تصرف مثبت در دفاع سرسختانه از هنجارهای مرسوم این آیین پرداخت و ضمن پی‌گیری پر قدرت آن به ابداعات چندی در فلسفه سیاسی و تربیت سیاسی مانند دولت خیرخواه، نیک سرشتی ذاتی انسان، حق انقلاب علیه دولت ستمگر و ناکارآمد نائل شد. در سوی دیگر با رصد آرای دیگر و به‌ویژه فلسفه‌های منتقد و طرح پاره‌ای آرای خاص خود که سنتزی از مکتب کنفوسیوس و مکاتب دیگر بود، نظیر حق انقلاب علیه دولت و حاکم ستمگر، به تصرف در هنجارهای مرسوم فلسفه‌های سیاسی رقیب و بدیل همت گماشت. تصرفات مثبت و منفی او در هنجارهای مرسوم را می‌توان در قول به مشروعیت دو پایه آسمان - زمین، حق انقلاب، همجوشی اخلاق و سیاست، مدینه فاضله مبتنی بر حکومت حکیم - شهریار و ملت آموزش‌دیده فضیلت‌مند که واجد سعادت و پیشرفت دنیوی و معنوی است دریافت. تصرفات فلسفه سیاسی او اگرچه در پارادایم محافظه‌کاری و محمل سنت اندیشانه است اما با وجود نقدهای سخت به اندیشه‌های دیگر گامی به سوی آن‌ها نیز بر می‌دارد و رویکردی اصلاحی و گاه حتی انقلابی نیز می‌یابد.

نظریه سیاسی منسیوس دیدگاهی هنجاری برای جوامع معاصر ارائه می‌دهد. بر خلاف تمایل به انگاشتن منسیوس به‌عنوان یک ایدئالیست سیاسی و هسون تزو به‌عنوان یک واقع‌گرا، می‌توان استدلال کرد که هر دو متفکر دارای یک "رتالیسم سیاسی مشترک" هستند که به پویایی قدرت موجود در زندگی سیاسی حساس است. نگرانی اساسی منسیوس این بود که چگونه از استفاده خودخواهانه حاکم از قدرت جلوگیری کند و در عین حال امکان استفاده از قدرتی را فراهم کند که رفاه مردم را تأمین می‌کند.

بر اساس یک سنت برخاسته از آنالکت‌ها، فضیلت اخلاقی به جای نسب، اساس جانشینی سیاسی است. درحالی‌که منسیوس از آرمان پادشاه حکیم که با فضیلت شخصی حکومت می‌کند حمایت می‌کند، او همچنین واقعیت سلطنت موروثی را تشخیص می‌دهد و در نهایت از یک اصل جانشینی بر اساس توصیه پادشاه فعلی دفاع می‌کند، نه بر اساس صرف فضیلت اخلاقی حاکم یا تأیید مردم. گرچه هر دو را هم لازم می‌شمرد. با این حال، او برای مهار و حتی عزل حاکمان بد نخست به وزرای باشخصیت متکی است و معتقد است که هر شخصی می‌تواند به مقام وزیر برسد. به گونه‌ای که در نهادینه کردن تقابل بین حاکم و وزیران، نظریه منسیوس حاوی دوز

سنگینی از واقع‌گرایی است. در مرحله بعد نیز حق مردم را در انقلاب علیه حاکم بی‌صلاحیت می‌پذیرد. به باور منسیوس بین فضیلت شخصی حاکم و فضیلت مدنی و سیاسی او توافق کاملی وجود دارد.

نمودار ۲. توضیح فلسفه سیاسی منسیوس با هرمنوتیک اسکینر

منسیوس در پی تصرفات مثبت و منفی خود در هنجارهای موافق و مخالف مرسوم، از چندین چیز بحث می‌کند. از عدالت آموزشی، ترتیبات نهادی برای مشارکت غیرنظامی در سیاست، آموزش به‌عنوان زندگی عمومی جامعه، احترام به افکار عمومی، مسئولیت حاکمیت و خود انضباطی، جلوگیری از سوء استفاده از قدرت عمومی، «کنترل دارایی ثابت مردم» که شامل حق معیشت و حقوق مالکیت است، و برابری زمین، مالیات و سیاست‌های تجاری، طراحی سیستم حقوق بازنشستگی و امنیت اجتماعی، کمک به افراد ضعیف، امدادسانی به آسیب‌دیدگان از بلایای طبیعی.

همان‌طور که متفکران باستان اشاره کردند، ثبات سیاسی از یک حکومت صالح و مجموعه‌ای از اصول اخلاقی ناشی می‌شود که عملکرد جامعه را تنظیم می‌کند. اما دموکراسی امروزی، به‌ویژه دموکراسی که کشورهای غربی اعمال می‌کنند، اخلاق را به‌خاطر منفعت و جامعه را به‌خاطر فرد رها کرده است. و این چیزی است که موجب نگرانی متفکران باستان بوده است.

منابع

- آدلر، جوزف (۱۳۸۶). دین‌های چینی. ترجمه حسن افشار، چاپ دوم، تهران: مرکز اسکینر، کوئینتن (۱۳۷۲). ماکیاولی. ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران: طرح نو.
- اشتراوس، لئو (۱۳۷۱). فلسفه سیاسی چیست؟ فرهنگ رجایی، مجله فرهنگ، شماره ۱۲. تولی، جیمز (۱۳۸۳). روش‌شناسی اسکینر در تحلیل اندیشه سیاسی. غلامرضا بهروزلک، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲۸.
- جای، چو و وینبرگ جای (۱۳۸۷). تاریخ فلسفه چین باستان. ع. پاشایی، چاپ اول. تهران: مازیار.
- چن، لی فو (۱۳۷۳). راه کنفوسیوس. گیتی وزیری، مشهد، چاپ اول. انتشارات آستان قدس رضوی.
- چینگ، جولیا (۱۳۸۳). ادیان چین. ترجمه حمید رضا ارشدی، چاپ اول. تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران. رجایی، فرهنگ (۱۳۷۲). تحول اندیشه سیاسی در شرق باستان. تهران: قدس.
- عالم، عبدالرحمن (۱۳۷۷). اندیشه سیاسی چین باستان. تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- کریل، اچ.جی (۱۳۸۰). کنفوسیوس و طریقه چینی. چاپ اول، تهران: سروش.
- کنفوسیوس (۱۳۷۵). مکالمات. حسین کاظم‌زاده ایرانشهر، چاپ ششم، تهران: علمی و فرهنگی.
- مینک، دووی و دیگران (۱۳۷۹). کنفوسیوس، دائو و بودا. ترجمه غلام رضا شیخ زین‌الدین، تهران، فیروزه.
- هاله ابوالفتح، احمد (۲۰۰۰ م). فلسفه الاخلاق و السیاسة، مصر، قاهره، دار قباء للطباعة.
- یو-لان، فانگ (۱۳۸۰). تاریخ فلسفه چین. ترجمه فرید جواهر کلام، تهران، چ ۱، فرزانه.
- Adler, Joseph, (1386). Chinese Religions, Hassan Afshar, Tehran, Center, second edition. (In Persian)
- Alam, Abdurrahman, (1377). Ancient Chinese Political Thought, Tehran, Office of Political and International Studies. (In Persian)
- Chen, Li Fu, (1373). The Way of Confucius, Giti Vaziri, Mashhad, first edition of Astan Qods Razavi Publishing House. (In Persian)
- Ching, Julia, (1383). Religions of China, Hamid Reza Arshadhi, first edition, Tehran, Center for the Recognition of Islam and Iran. (In Persian)
- Confucius, (1375). Conversations, Hossein Kazemzadeh Iranshahr, 6th edition, Tehran, scientific and cultural. (In Persian)
- Elbert D.Thomas. (1927). Chinese Political thought: a study based upon the theories of the principal thinkers of the chou period. (New Yourk: Prentice Hall,
- Goodrich, Carrington, (1957). A short history of the Chinese people, london: Gerge Allen & unmin Ltd.
- Greel, H. Gishen Pu-hui: (1974). Aehinese Politicat Philosopher of the fourth century BC., Chcagoi university of Chicago Press.
- Hale Abulfatah, Ahmed, (2000). Philosophy of Ethics and Politics, Egypt, Cairo, Dar Qaba Printing House.
- Jai, Chu and Weinberg Jai, (2007). History of Ancient Chinese Philosophy; A. Pashaei, first edition, Tehran, Maziar.
- Kirill, H.J., (1380). Confucius and the Chinese Way, Tehran, Soroush, first edition. (In Persian)
- Mencius,(1970). the works of Mencius,. James Legge. New Yourk.

- Mink, Dovi and others, (1379). Confucius, Dao and Buddha, translated by Gholamreza Sheikh Zainuddin, Tehran, Firuzeh. (In Persian)
- Quentin Skinner, (1969). Meaning and Understanding in the History of Ideas, in History of Theory Vol. Mousheng. Lin . Men and Ideas . Washigton. Kennikat press/port
- Rajae, Farhang, (1372). the evolution of political thought in the ancient East, Tehran, Quds. (In Persian)
- Skinner, Quinten, (1372). Machiavelli, translated by Ezzatullah Foladvand, Tehran: New Design. (In Persian)
- Strauss, Leo, (1371). What is political philosophy?, Farhang Rajayi, Farhang magazine, number 12. (In Persian)
- Tully, James, (2004). Skinner's methodology in the analysis of political thought, Gholamreza Behrouzlek, Political Science Quarterly, No. 28.
- Yo-Lan, Fung ; (1948). A short history of Chinese philosophy, New Yourk. The Macmillan press,
- Yu-Lan, Fang, (1380). History of Chinese Philosophy, Farid Javaher Kalam, Tehran, Ch1, Farzan. (In Persian)

